

■ Qui té por de Carles Riba?

Jordi Malé

Dos casos. El primer és una conversa que ara fa poc vaig sentir entre gent de l'àmbit acadèmic, en la qual es parlava sobre la literatura d'abans de la Guerra Civil. No va trigar a aparèixer-hi el nom de Carles Riba. I, després d'algun adjectiu poc o molt laudatori, de sobte va saltar un dels contertulians: «Saps quin em fa l'efecte que era el problema de Carles Riba? Que tenia complex perquè era baixet.» I així va quedar enllestit el tema ribià, i la conversa va derivar cap a altres viaranyes literaris.

L'escena il·lustra d'allò més bé algunes de les actituds més representatives d'una part de la intel·lectualitat catalana: des del menysvalorament de les coses pròpies —una mena d'autoodi— fins a, simplement, la ignorància (perquè és prou clar i evident que qui pronunciava aquella frase no havia llegit Riba). Aquestes actituds no cal dir que també fan acte de presència en converses sobre altres autors, com ara Foix o Espriu, respecte als quals trobaríem a flor de llavis el comentari despectiu entre força de l'anomenada gent de cultura, i per les mateixes raons apuntades més amunt. Però no crec anar gaire lluny d'osques si afirmo que Riba, en aquest aspecte, és dels que s'endú la palma —«el menys popular dels escriptors catalans», proclamava Domènec Guansé en el retrat literari que va dedicar-li.

El segon cas se situa a la passada Fira de Frankfurt, el 2007. Amb motiu d'aquest esdeveniment es va fer una tria d'autors catalans per mostrar a Europa la substantivitat de la nostra literatura —tria que encara es pot consultar a Internet: <http://www.frankfurt2007.cat/cat/escriptors/escriptors.shtml?seccio=escriptors>.

Carles Riba

A la més o menys extensa llista d'escriptors i escriptores actuals, s'hi van afegir uns pocs noms diguem-ne canònics o clàssics: Víctor Català (Caterina Albert), Salvador Espriu, Gabriel Ferrater, Ramon Llull, Joanot Martorell, Josep Pla, Mercè Rodoreda, Joan Sales, Jacint Verdaguer, Llorenç Villalonga, Joan Vinyoli i Eugeni Xammar. Certament, és una tria que es degué voler escadussera —per les raons que sigui—, amb un parell de noms (Sales i Xammar) sense la projecció ni el gruix literaris dels altres —prescindint de qualsevol consideració qualitativa. Davant aquesta llista, de seguida se'ns acudeixen autors indiscutibles que s'hi podrien haver inclòs: Josep Carner, J. V. Foix, Joan Fuster i Joan Brossa, entre força d'altres, per esmentar-ne només uns quants del segle xx, que és l'època amb més representants. I entre aquests altres que no hi figuren i podrien figurar-hi, és clar, Carles Riba. És evident que la llista frankfurtina, com comentava abans, no volia pas ser exhaustiva. Però diria que és poc casual que precisament Riba no fos dels triats per promocionar les nostres lletres a Europa. Dit d'una altra manera: els que van fer la selecció d'autors clàssics o canònics van considerar que Espriu, Pla o Rodoreda eren —i ho són— icones identificatives i representatives, i vendibles, de la literatura catalana, però que no ho era, al costat d'altres autors, Carles Riba.

Tanmateix, en la bibliografia generada pels estudis d'història i de crítica literàries catalanes, la posició destacada i fins central de Riba en la literatura del segle xx resulta més que constatable. No tan sols és un dels autors més estudiats de les lletres contemporànies, sinó que compta amb una de les millors nòmines de crítics que es pot arribar a formar —entre els quals Joan Ferraté, Arthur Terry, Gabriel Ferrater i Segimon Serrallonga, per esmentar-ne només alguns dels que ja no són entre nosaltres. El seu estatus dins les lletres catalanes ve donat, a més, no tan sols per la seva producció poètica —amb alguna obra que ha estat definitivament canonitzada, com les *Elegies de Bierville*—, sinó també pels seus textos de crítica literària —encara avui de referència indiscutible— i per les seves traduccions —unànimement reconegudes pels especialistes, des de les de clàssics grecs com Homer o Sòfocles fins a les d'autors moderns com Edgar Allan Poe o Hölderlin. I encara caldria afegir-hi la significació cívica que tingué Riba durant els primers anys de la postguerra.

Podria concloure's, doncs, que es produeix una mena de disso-

nància en la recepció i percepció de Carles Riba: els especialistes li reconeixen degudament la vàlua, però la seva figura i la seva obra no s'han projectat fora del reduït cercle dels estudiosos literaris (no gosaria diria dels estudiosos ribians).

A aquesta manca de projecció poden atribuir-se-li diverses causes. La primera que més d'un adduiria és la dificultat i complexitat de l'obra ribiana, particularment de la poesia. Però, deixant de banda aquesta raó, hi ha altres factors a tenir en compte. Si es compara, per exemple, la presència actual en editorials i llibreries de la poesia de Riba amb la de l'obra d'Espriu, Foix i Carner —per posar tres poetes coetanis—, la diferència resulta més que significativa. Entre el 2000 i el 2009 han aparegut, de J. V. Foix, l'edició il·lustrada i amb disc d'*Onze Nadals i un Cap d'Any* publicada per Eumo, l'edició crítica del *Diari 1918* publicada per l'Institut d'Estudis Catalans, una edició de *Sol, i de dol* patrocinada pel diari *El Mundo* i una antologia publicada per Sàpiens dins la col·lecció «Biblioteca bàsica d'El Periódico», una traducció a l'eslovè de poemes (Ljubljana: Center za slovensko knjizevnost, 2003), l'edició dels *Poemes de pedra* feta per l'Aula Màrius Torres i *Punctum*, una antologia castellana publicada per Omega i la reedició d'una altra per Los Libros de la Frontera, i els volums, tots amb disc, *Una sola bandera*, *Més enllà dels preceptes*, *És quan dormo que hi veig clar*, *A la terra dels meus*, *En ritmes vells i sons arcaics* i *Els veïns del meu carrer*, publicats per Edicions 62.

De Carner, en el mateix període s'han publicat una edició d'*Els fruits saborosos* (Sàpiens), el volumet *El cargol* dins la col·lecció de poesia infantil «Vull llegir!» de Cruïlla, una traducció al castellà de *Nabí* (Madrid: Turner, 2002) i una altra d'anglesa (Londres: Anvil Press Poetry, 2001), la reedició dins una nova col·lecció de Barcanova del *Bestiari* i les edicions amb estudis de dues obres, *Loreig entre les canyes* i *Arbres*, publicades per Edicions 62.

D'Espriu, finalment, a més d'una antologia poètica publicada per Sàpiens a la referida col·lecció d'*El Periódico* i una altra pel Cercle de Lectors, es pot consignar una edició de Caixa Catalunya, il·lustrada amb fotografies, de *Per al llibre de salms d'aquests vells cecs*, la traducció a l'alemany de tota l'*Obra poètica* (Zuric: Ammann, 2007), la traducció al letó de la selecció de poemes *El jardí dels cinc arbres* (Riga: Minerva, 2002) i la reedició revisada de l'antologia en castellà de Los Libros de la Frontera, el volumet *Barques de paper*

dins la ja esmentada col·lecció de poesia infantil «Vull llegir!» de Cruïlla, i les edicions crítiques de *Cementiri de Sinera. Les hores. Mrs. Death* i de *Llibre de Sinera. Per al llibre de salms d'aquests vells cecs. Setmana santa*, dos volums publicats per Edicions 62.

De Riba, en canvi, entre els mateixos anys, a banda de la reedició, dins una altra col·lecció d'Edicions 62, de les *Elegies de Bierville* (anteriorment a «L'Escorpi»), sols ha aparegut, com a novetat, una antologia poètica publicada per Sàpiens dins l'al·ludida «Biblioteca bàsica d'El Periódico».

No cal dir que tanta desproporció entre la presència ribiana a les impremtes respecte a la molt més àmplia dels altres tres autors és deguda a diverses causes. Sense voler contemplar-les totes, en el cas d'Espriu resulta decisiva l'existència d'un Centre de Documentació i Estudi Salvador Espriu que vetlla per la difusió de l'obra espriuana tot impulsant-ne les edicions crítiques i publicant, a més, un anuari sobre l'autor de Santa Coloma de Farners, a més de dedicar-li jornades d'estudi. Foix, per la seva banda, disposa d'una Fundació que, igualment, procura donar a conèixer el llegat del poeta de Sarrià. I en el cas de Carner, sense cap entitat pariona al darrera, convergeix l'interès d'un investigador que es dedica principalment a elaborar edicions crítiques dels llibres carnerians (força dels quals no compten amb reedicions modernes) amb l'interès, imprescindible, d'una editorial dins el catàleg de la qual no figuren encara (però hi figuraran) les obres completes de l'escriptor.

Cap d'aquestes circumstàncies no es dona pel que fa a l'obra, i concretament la poesia, de Riba: ni suscita cap interès en les editorials ni compta amb cap entitat o institució que n'asseguri la difusió (no és aquesta la funció de l'Aula Carles Riba, grup de recerca l'objectiu del qual se centra a promoure la interrelació «entre els estudiosos de la cultura clàssica i la catalana», i a dilucidar «el paper dels autors clàssics i de l'humanisme en la nostra història literària i ideològica», com es fa constar a la seva pàgina web).

Sense presència a les llibreries, es podria concloure que ningú no llegeix la poesia de Riba. Però, és efectivament així? Realment Riba no ha arribat a traspasar l'àmbit acadèmic? Una manera d'aproximar-se a la resposta a aquesta pregunta és cercar «Carles Riba» al Google. I és aleshores que es comprova l'existència de diverses pàgines, fonamentalment blocs, en què els internautes, quasi sempre aliens al món acadèmic, copien i comenten alguns

dels seus poemes (per limitar els resultats de la cerca, es pot afegir al nom de Riba l'any «2009» o bé la paraula «bloc» o «blog»).

En la següent pàgina sobre literatura infantil: <http://darabuc.wordpress.com/2008/01/31/nino-refugiado-dormido-de-carles-riba/> un blockaire copia aquest poema de Riba dedicat a un «Nen refugiat adormit» per il·lustrar el que ha de ser una poesia compromesa:

*Com qui reposa
en l'amor o en l'onada,
fill de la guerra,
dorms en la innumerable
falda absent de la fuga.*

I es pregunta: «¿Conviene mostrar esta clase de autores a los jóvenes o la experiencia los va a frustrar y, si la base es inestable, los alejará de la literatura? Supongo que no hay respuestas generales que sean válidas. Pero creo que, al igual que Rilke, es útil para jóvenes con buena competencia lectora y ganas de escribir poesía. Por su sentido del ritmo [...], su vocabulario y esa propia complejidad y concentración, o densidad, de su concepción literaria.»

En un altre bloc, aquest dedicat a poesia catalana: <http://poesia-encatala.bloc.cat/post/7949/118288>, un internauta transcriu el sisè poema d'Estances. Llibre segon, tot exhortant els qui el llegeixin: «Disfruteu-lo, perquè és preciós»:

*Feliç qui ha viscut dessota un cel estrany,
i la seva pau no es mudava;
i qui d'uns ulls d'amor sotjant la seva gorga brava
no hi ha vist terrejar l'engany.*

*I qui els seus dies l'un per la vàlua de l'altre
estima, com les parts iguals
d'un tresor mesurat; i qui no va a l'encalç
del record que fuig per un altre.*

*Feliç és qui no mira enrera, on el passat,
insaciable que és, ens lleva
fins l'esperança, casta penyora de la treva
que la Mort havia atorgat.*

*Qui tampoc endavant el seu desig no mena:
que deixa els rem i, ajagut
dins la frèvola barca, de cara als núvols, mut,
s'abandona a una aigua serena.*

Dins la mateixa pàgina, dos altres internautes signen, a més, sengles comentaris dedicats al poema, i tots dos remarquen fins a quin punt els ha agradat.

A la pàgina «Relats en català»:

http://www.relatsencatala.cat/rec/Controller?rp_action=view_tema&rp_tema_id=828380

un internauta copia el poema inicial del *Primer llibre d'Estances* («T'ha enquimerat la gràcia fugitiva / d'un desig i ara ets deserta, oh ment. / Ai soledat sense dolç pensament / i foll traït sense paraula viva!...»), i un altre internauta, després de comentar-ne breument uns versos, exclama: «Com m'agrada Carles Riba!»

Encara en un altre bloc, aquest de fotografies:

<http://www.naciodigital.cat/blocdefotos/index.php?seccio=noticies&accio=veure&id=52589>

per il·lustrar la primavera una internauta insereix una fotografia d'uns ametllers florits, i no es pot estar d'acompanyar-la d'aquesta tanka de Riba:

*Penso en vosaltres,
ametllers de Siurana,
blanca esperança
d'efímeres banderes
en l'aspror irremeiable.*

En un dels comentaris sobre la fotografia, una altra internauta exclama: «Una foto molt maca per a donar visió a una poesia preciosa!»

En un altre bloc:

<http://miquelturo.lacoctelera.net/post/2007/08/12/que-jo-sigui-mes-carles-riba->

el bloqueaire transcriu aquest poema d'*Estances. Llibre segon*:

Que jo no sigui més com un ocell tot sol,
ales esteses sobre un gran riu
per on davallen lentes barques de gent que riu
a l'ombra baixa del tenderol,
i el rai que el muntanyenc mig nu, enyoradís,
mena amb fatiga cap a ciutats
que estrenyen l'aigua lliure entre molls oblidats
d'haver-hi comes verdes amb arbres i ramats
i un cloqueret feliç.

La vida passa, i l'ull no es cansa d'abocar
imatges clares dintre del cor.
... Tot en mi torna somni: nuvolet d'ombra i d'or
que flota i fina lluny de la mà.
Qui endinsa en el seu cor com un minaire avar,
qui de recança ulls clucs es peix,
tenen més que no jo, que, estrany a mi mateix
i alt sobre els altres, guaito l'ona incessant com creix
i minva cap al mar.

¿Quin moviment humà pot encara desfer
l'encant, llançar-me sang i sentits
a la presa, que és nostra, afanyada, entre els dits,
o al cant, que d'home a home va i ve?
¿O ha d'ésser mon destí el de l'ocell reial
que un tret, per folga, tomba del cel,
i l'aigua indiferent l'endú, vençut rebel,
cobrint-se amb l'ala inútil els ulls buidats d'anhel,
sense un plany pel seu mal?

Un altre bloqueig comenta dins la mateixa pàgina: «Aquest poema és un dels més bells que ha donat la literatura catalana».

Als blocs de Vilaweb poden trobar-se transcrits diversos poemes ribians, com el darrer de les *Estances*: «Tot és excés; i el silenci / no pot resistir / ser forma a tanta absència...» (amb dos breus comentaris), i el sonet de *Salvatge cor* «La nit volgué que fóssim nit / nosaltres mateixos...».

En aquest altre bloc:

<http://www.bloc.cat/summary.php?op=BlogProfile&blogId=7949>

el poema setè del *Primer llibre d'Estances* («Potser només ets l'ombra rient i fugitiva / d'un desig obstinat a habitar dins la ment, / i t'he cenyit entorn amb carn de pensament / i amb sang de mes batalles t'he fet encesa i viva...») és qualificat de «preciós», a més de comptar amb diversos comentaris de to laudatori; i també s'hi transcriu el novè poema del *Llibre segon* («Jo que vigilo tant els meus desitjos lassos, / dona, pensava en tu per un amor del risc...»), seguit igualment de diversos comentaris elogiosos.

Dos últims exemples. En aquest bloc:

<http://www.xat.cat/?L=blogs.blog&article=4453>

es transcriu la primera de les *Elegies de Bierville*, encapçalada amb aquesta explicació: «Seguint amb l'article que vaig escriure amb un poema de Martí i Pol, ara us deixo aquí un poema que m'agrada moltíssim del que, potser, haja estat el poeta més prestigiós i amb l'estil més depurat de la literatura catalana: Carles Riba. [...] Espere que us agradi.»

I, finalment, en aquest altre:

<http://ca.netlog.com/quemaku/blog>

es transcriuen diversos poemes ribians, entre els quals el núm. 13 d'*Estances. Llibre segon* («Fuges, quan per haver-te / donariem, en una nit obscura, / l'estel que riu, armat, en un tombant, / i en una mar incerta, / un port daurat de vinyes al voltant...»), poema que és caracteritzat pel bloqueig com «la poesia amorosa en estat pur, altíssimament emocional».

Tots aquests blocs i pàgines permeten de fer una ineluctable constatació: hi ha gent, força gent, que llegeix la poesia de Riba. I que no tan sols la llegeix, sinó que en gaudeix i l'aprecia en grandíssima mesura. Caldria veure la cara que farien tots aquells que l'enllesteixen i la liquiden amb adjectius com «cerebral», «intel·lectual» o «conceptual», davant el fet que hi ha gent que qualifica alguns dels poemes ribians de «bells» i «preciosos». Si aquells es dignessin a llegir-los (ja no dic llegir bé sinó, simplement, llegir sense prejudicis), en sabrien trobar més d'un de realment «preciós» —per emprar el mateix adjectiu que tant sovinteja als blocs. Com ara el titulat «Mare i infant», de l'obra *Tres suites* (una de les que generalment ha estat menys valorada i compresa, com reflecteix el fet que hagi estat l'última a ser reeditada modernament), un poema dedicat a l'amor entre mare i fill:

*Com, entre dolça i dolça cara,
dos respirs d'argila mortal
mesclen somnis futurs encara
i somnis fets ull triomfal!*

*Mare i infant, infant i mare,
l'un per l'altre és més prop de Déu:
petit déu sense destí encara,
dona que recomença el seu!*

*El món és just, la nit és clara,
la vida es compta pel teu cant:
si dorm l'infant, no dormis, mare.*

*Les albes i el saber et prendran
rient; quan dormirà la mare,
dormiràs, ah per sempre!, infant.*

O aquest altre de *Del joc i del foc*, en què el crit del nom de l'estimada que fa un amant des de la soledat és comparat, per la força de la seva passió, a esdeveniments tan meravellosos com la desclosa d'una bellíssima flor en una illa paradisiàca, la naixença d'una nova estrella o el so d'una onada que sembla un dolç sospir:

*Déu podia haver fet descloure
una rosa més, la més noble,
en l'alba d'una illa sense homes;
per un remot canvi nocturn,
entre el seu cel i el nostre rompre
en somris un astre, el més pur;
en un golf secret, fer expirar
tota la dolçor del mar gran
en l'onada més radiant:
ha preferit que un amant, sol
pel trist carrer, digués un nom,
de sobte l'inefable nom,
el cridés al vent matusser
que venteja tots els rosers,
les veles de tots els nauxers,*

*i fa rasa la nit humil
del gai vianant sense asil.*

O, finalment, aquest sonet amorós de *Salvatge cor*:

*La meva ànima i el meu cos
s'han refet prop de tu, estimada,
oh port fondo en illa salvada,
santuari en boscatge clos!*

*El vent de sempre i els seus plors
que dolçament, amb quina onada
tan pura, a la fi humiliada,
m'han dut al cor del teu repòs!*

*T'he adorat perquè fossis dea,
t'he callat per sentir-te idea
en la llum dels versos antics.*

*Tan clara al lluny i, prop, tan cara!
La ment que et pensa sembla avara
i el món, repetint-te, prolix.*

Qualsevol persona que poc o molt sovintegi la poesia, la bona poesia, de ben segur que degustarà aquests versos, fins i tot si el seu sentit no se li aclarís per complet en una primera lectura .

Certament, no tots els poemes de Riba són com els suara transcrits: la seva poesia conté diversos registres, i algunes de les composicions d'obres com *Salvatge cor* o *Esbós de tres oratoris* enclouen un profund contingut filosòfic o religiós. Els qui ens hem especialitzat en l'estudi de l'obra de Carles Riba potser hem pecat, en aquest sentit, no pel fet d'haver-nos dedicat a analitzar a fons els poemes de més densitat de pensament, sinó per no haver concedit prou atenció a aquella part de la poesia ribiana que més immediatament, més fàcilment pot arribar a perculdir la sensibilitat d'un major nombre de lectors.

Vagi en descàrrec de qui escriu aquestes ratlles que ja fa gairebé quinze anys, conjuntament amb Carles-Jordi Guardiola, vam confeccionar i publicar una antologia de textos ribians, *Súnion*,

integrada primordialment per poemes, cadascun acompanyat d'una petita paràfrasi que n'ajudés la lectura, seguits d'uns quants textos en prosa: cartes, articles i narracions. L'esperit del volum, quant a la poesia, era sobretot posar a l'abast dels lectors una mostra de poemes —prescindint de si eren o no els millors— en què no es donés una excessiva duresa formal i el contingut dels quals reflectís una experiència vital que pogués ser fàcilment identificada i assimilada, i gaudida, pels lectors. Si aquesta antologia va poder ser publicada és, sobretot, perquè un dels curadors, Guardiola, era qui aleshores dirigia l'editorial on va aparèixer (La Magrana). Que l'antologia, d'altra banda, funcionava, i que els poemes triats eren apreciats, ens n'han donat testimoni molts lectors. El llibre, tanmateix, ja fa anys que va ser trinxat i convertit en pasta de paper.

No deixa de ser, però, una prova, una altra, com ho són els blocs abans esmentats, que Riba té, i més que podria tenir, un públic lector. I les editorials, amb o sense el patrocini d'institucions, haurien de fer el petit esforç —com el fan amb obres d'altres autors— d'editar noves antologies o reeditar algunes de les obres poètiques de Riba, en volums encapçalats no necessàriament d'estudis especialitzats, sinó d'introduccions que cerquin de fer més propera aquesta poesia. La nostra literatura hi sortiria guanyant.

JORDI MALÉ és professor de literatura catalana a la Universitat de Lleida